ILIUSTRUOTAS
SAVAITINIS
KULTŪROS
GYVENIMO
ŽURNALAS

NAUJOJI ROMUVA

ŠEŠTI METAI
NR. 6 (266)
1936 M.
VASARIO 9 D.
KAINA 75 CT.

MISTROS MIESTAS

KELIONĖ PER GRAIKIJĄ

PROF. K. REGELIS

Kas sudaro nepaprastą Graikijos grožį, ypatingą šio krašto savotiškumą? Juk pasiliks kiekvieno aplankiusio tą kraštą atmintyje iki gyvenimo galo ne tiktai graži gamta, menas, senovės paminklų liekanos arba senoviška to krašto praeitis, bet ir suderinimas gamtos ir praeities istorijos ir meno liekanų dauge. Kas skaitė Homero Ilijadą arba Odisėją, kas atsimena jo dažnai pasikartojančius žodžius: „Saulė pakilo iš jūros, išplaukus į mėlyną dangų“ arba „Aušra raudonpirštė“ ir kt. tik tas tuos žodžius gali visiškai suprasti, kurs pamatė bent vieną kartą Graikijos gamtą ir išsivaizdavo Homero apdainuotus žygius Graikijos gamtoje. O jo veikalai atrodo dar margesni, dar gyvensi. Ir tiktai Homero tėvynėje, Graikijoje, jo eilėraščiai pasidaro visiškai suprantami.

Graikijoje Europos kultūros pradžia. Italijoje mes turime nuo Romėnų laikų iki šių dienų meno ir kultūros tąsą, Graikijoje priešingai kultūra prasidėda daug ankščiau, bet užtat, turkams tą kraštą užkariavus, jos plėtimasis sustoja ir nedaug mes turime liekanų iš turkiškų laikų. Graikija yra primityviškesnė ir paprastesnė, turistų dar nesugadinta, joje dar jaučiama senovė ir senovės dievai. Ir žmogus, keliaudamas graikiškame miške, jaučia faunus, prie šaltinių, rodos, dar yra nimfų, o neprieinamose Olimpo kalno viršūnėse viešpatauja Dzeusas ir kiti dievai.

Keturis kartus teko būti Graikijoje, ir negaliu aš to krašto užmiršti: mėlynų jūrų, mėlyno dangaus ir nepaprasto spalvų suderinimo. Negaliu ir užmiršti jo meno liekanų, kurios užsiliko iš įvairių laikų.

SENOVĖS GRAIKIJA

Nėra žinių kas pastatė Tirinso (netoli Nauplion) pilį. Pasakos seka, kad čia gimė Herkulesas, bet pats Herkulesas yra pasakiškas. Tačiau nėra abejonės, kad tai yra viena iš seniausiu Graikijoje architektūros liekanų. Dideli mūrai iš milžiniškų akmenų pastatyti be cemento ir be kalkių, tik savo svoriu šie akmenys laikosi vienas ant kito nuo neatmenamų laikų. Šių rūmų milžiniškumu jau senovės graikai stebėdavosi. Pausanias savo Graikijos aprašyme iš II šimtmečio po Kr. gim. palygino juos su Egipto piramidėmis, ir dabar

---

jauste nujaučia, kaip atrodo žiūrovo veidas į kurį jam reikalinga prabilti. Manau, kad čia glūdi varžtai, kurie varžo ne vien lenkų dramaturgą, bet kurie varžo visos dabartinės Europos dramaturgus kurti sceninską tikrumą. Tačiau jei reikalas liečia dabartinę lenkų dramaturgiją, tai, manau, neperdėsiu, sakydamas, kad mes esame lyg ir lenkų komedijos išvakarėse. Žinoma, kad tai vertingiausias, bet gal ir sunkiausiai brėstąs dalykas. Paskirų dabartinių lenkų autorių pastangos, atrodo, atkakliai eina dabartinės komedijos kūrimo kryptimi, kuri neginčijamai laukia mūsų vešlaus dabarties sluoksniuose savo atradėjo.

Sunku pasakyti, kuomet tasai atradėjas pasirodys. Tačiau nepritiktų manyti, kad jis labai vėlintys. Dabartinis lenkų gyvenimas taip labai verda, kad neverta preleisti, jog tą gyvenimo kunkuliavimą neatkeltų į sceną objektyvios tiesos pajuokai. Tad tik tegu nurimsta žiūrovai, tegu surimtėja, o tuomet komedija nevers savęs ilgai laukti.

Išvertė J. K. A.

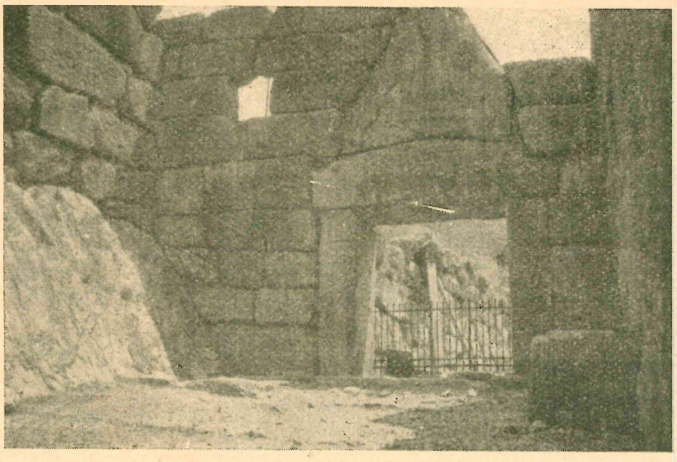

MIKĖNAI

jie stovi ir, rodos, su panieka žiūri į einančią šalia jų geležinkelių liniją ir plentu važiuojančius automobilius. O nelabai toli nuo Tirimso yra Mikėnų liekanos, buvusios Agamemnono sostinės. Reikia valandą eiti nuo geležinkelio stot., visiškai neapgyventame krašte, tarp plikų be miškų kalnų; matome, senoviško miesto su pilim griuvėsius, t. y. Atrėjo turtų sandėlį, liūtų vartais. Sienos sudarytos iš milžiniškų akmenų be cemento. Čia kadaise buvo galinga sostinė, t. y. Mikėnų kultūros centras, čia valdė Trojos karo laikais Agamemnonas su žmona Klitemnestra, čia įvyko visa tos karališkos šeimos tragiška istorija, kuria pasinaudojo Aischilas ir kiti Graikijos ir pasaulio tragikai savo kūriniams. O dabar? Karštą liepos mėnesio saulėtą dieną, jokių žmonių nėra, tik viena kita ožka šoka per nugriuvusius nuo sienų akmenis, o apačioje slėnyje girdėti kelių neturtingų graikų piemenų balsai.

Kitų to perijodo liekanų nedaug yra Graikijoje, išskyrus Kretos salas. Tik įvairiuose klasiško perijodo statybos pamatuose randama dar akmenų ir architektūros iš senoviškiausių perijodų liekanos.

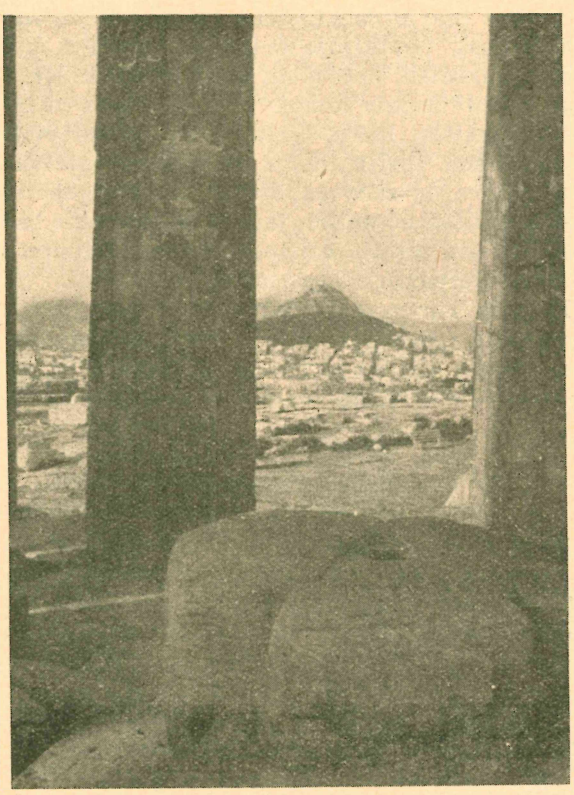

ATĖNAI

KLASIŠKOJI GRAIKIJA

Kas nėra girdėjęs apie Akropolį ir Partenoną, apie Olimpiją ir jos žaidimus, apie Delfų orakulą? Tai yra būtinas kiekvieno turisto kelionės tikslas. Kiekvieną kartą būdamas Atėnuose, turiu bent sykį aplankyti Akropolį, atsižvelgdamas į tai, kad, būdamas klasiško tipo gimnazijoje, tiek daug buvau apie jį girdėjęs. Mačiau jų planą, studijavau jo istoriją, mačiau daugybę paveikslų. Akropolis Graikijos gamtoje daro netikėtą įspūdį, kurį užmiršti negalima ir kuris nėra atvaizduotas nė vienoje gražiausioje nuotraukoje, ir tapyboje, nes juose nėra graikiško dangaus, nėra graikiškų spalvų ir nėra tos ypatingos graikiškos atmosferos, kurios mes, šiauriečiai, įsivaizduoti negalime. Aukštos geltono aukso spalvos Partenono kolonos, tarp kurių kadaise stovėjo Atėnos, dievaitės, statula Erechteion su karyatidomis, Nikos šventykla ir visur marmuro gabalai nuo kolonų ir statybų. Čia senovės laikais Atėniečiai ateidavo savo globėjai pagarbos pareikšti, čia buvo jų aukščiausia šventykla. Nepaprastai gražus reginys atsidaro nuo Akropolio. Apačioje tęsiasi triukšmingas moderniškas Atėnų miestas, toliau matyti Pireuso uostas ir mėlyna jūra, aplinkui pliki akmeniniai kalnai, tiktai vienas Parnaso kalnas apaugęs miškais. Virš viso to yra mėlynas graikiškas dangus ir ta ypatinga atmosfera, kurią gali įsivaizduoti tiktai aplankęs tą kraštą, kuriame viskas atrodo visai kitose spalvose ir kitoje šviesoje.

Labai gražioje vietoje yra Delfų orakulas. Ant aukšto Parnaso kalno šlaito matome tos garsios vietos liekanas. Apolono šventykla visai griuvėsiuose, taipogi kitos statybos, tarp kurių Kila buvusi, t. y. šventoji gatvė. Užsiliko dar senoviškas teatras, stadijonas, senoviško miesto liekanos, kuris buvo greta garsaus orakulo, bet nėra dabar tų žemės plyšių, iš kurių išeidavo garai, kuriais apsvaigusi pitija pranešdavo orakulo sprendimus. Nuolatiniai karai ir žemės drebėjimai viską panaikino. Parnaso šlaitais nusileidus žemyn į slėnį, matosi ištisas miškas melsvų alyvmedžių plantacijų.

Priešingai, Akropolio ir Delfų garsiosios olimpijos liekanos randasi ne kalno viršūnėje arba ant jo šlaito, bet apačioje, slėnyje, tarp miško. Kladeos ir Alfeos upių santakoje, kaip sugriuvusis kortų namelis, atrodo daili Olimpija, kurioje per daug šimtmečių suplaukdavo žmonės dalyvauti žaidimuose. Didelės Dzeuso šventyklos dorėnų kolonos guli eilėmis viena greta kitos ir taip yra su visais trobesiais, tik vienas kitas mūras, viena kita kolona stovi, o taip viskas sugriuvo nuo žemės drebėjimo.

Klasiškų laikų liekanų Graikijoje daug daugiau yra, ir jos iš senovės laikų kėlė šio krašto didybę: jų yra ir Korinte ir Sunion'e, kur mėlynos jūros krante kyla Poseidono šventyklos kolonos, jų yra Eleusis'e, kur buvo Ceresės dievaitės šventa vieta ir misterijos, jų yra ir Epidaure, kur kadaise buvo garsi Asklepijadijo gydymo vieta. Ir visur kitur ta pati charakteringa architektūra ir įvairaus stiliaus kolonos, ką vėliau imitavo Romėnai, o Renesanso laikais Vidurinės Europos gyventojai. Taip pat jų įtaką matome ir Lietuvoje — mūsų dvarų rūmuose (pav. A. Fredos Sodininkystės mokykla ir kt.), bažnyčiose, pav. Vilniaus Katedra.

BIZANTIŠKOJI GRAIKIJA

Romėnų imperijai 476 metais pasidalinus į dvi dalis, Rytuose išaugo Bizantijos imperija su savo sosti-

ne Konstantinopolių. Įvairių kultūrų įtakų dėka (romėnų , graikų, arabų, persų ir kt.) čia susidarė visai ypatingas, t. v. Bizantijos kultūros centras, kurio įtaka apima visą Balkanų pusiausalį:Mažąją Aziją, Rumuniją ir išsiplėtė tolimoje Rusijoje. Ji pasibaigė 1453 m. turkams užėmus Konstantinopolį. Bizantijos kultūros šaka yra ir Bizantijos menas, kurio liekanas bažnyčiose ir tvirtovių sienose randame dabartinės Graikijos ribose.

Atėnuose nedaug yra Bizantijos meno pavyzdžių. Žema, nedidelė, beveik į žemę įlindus Šv. Teodoro ir kitos bažnyčios stovi triukšmingose miesto aikštėse tarp aukštų namų. Jų viduryje tamsu, tik žvakės žybčioja prieš šventus paveikslus.

Penki kilometrai nuo Spartos miesto ant Taygeto kalnų šlaito yra stebuklingas Mistros miestas, kurį įsteigė 1244 metais Faneuzas Guillaume de Villehardouin, viešpatavęs pietiniame Peloponeze. Miestas buvo turtingas, gražiai apstatytas. Dabar Mistre beveik niekas negyvena, yra tiktai vienuolynas su senoviška bažnyčia, kurioje matome kai kurių buvusių valdovų kapus. Aukščiau matome Taygeto viršūnes. Apa-

KASTORIJOS MIESTAS

čioje tęsiasi su daugybe melsvų alyvmedžių plantacijų Lakanijos lygumą, o žemiau kiparisai su vienuolyno galerija. Tat yra Mistra, kurios niekas užmiršti negali, aplankęs tą iš tikrųjų mistišką miestą. O Metijora? Ar jis netaip stebūklingas, šie vienuolynai yra ant staigių uolų, į kurias užkopti negalima. Iki paskutinio laiko vienintėlis šių vienuolynų susisiekimo būdas buvo krepšiai arba tinklai, kurie virvių pagalba buvo keliami aukštyn, arba medinės koplyčios, kurios priešams arba plėšikams artinantis, buvo nuimamos. Aš neužmiršiu Metijoros vienuolyno senoviškų bažnyčių su puikiausiu, medyje išdrožinėtu, senu ikonostanu, žemais skliautais, su daugybe paveikslų, kuriuose magiškai atsispindėjo žvakės o Kastorija, vienas iš graikiškosios Makedonijos stebūklų. Nedidelis miestas, turįs apie 10.000 gyventojų, ant pusiausalio, prie Kastorijos ežero. Čia jau Šiaurės Graikijos dalis, Makedonija, čia jau nėra amžinai žaliuojančių krūmų ir medžių, čia jau gamta daugiau primena Vidurinės Europos gamtą, nes miškai susidaro iš ąžuolų, o toliau kalnuose iš bukų. Bet mėlynas ežero vanduo ir mėlynas dangus dar primena, gal ir ne visiškai tikrą seną Graikiją, nes senovės laikais Makedonija buvo jau ne klasiškos Graikijos dalis, bet pusiau barbariškas

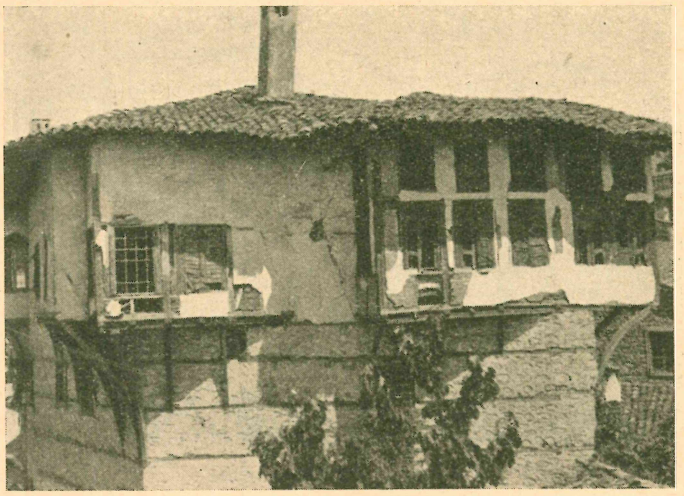

TURKIŠKAS NAMAS KASTORIJOJ

kraštas. Čia buvo 72 bažnyčios, iš jų dar yra 59, o veikia 52. Visą dieną tų bažnyčių jieškojau, nes maniau, kad nedideliame mieste nesunku 59 bažnyčias surasti, bet pasirodė, kad jos visos yra labai mažos, be bokštų (išskyrus vieną) ir visai jų nematyti namų tarpe. Jos visos yra pavadintos šventųjų vardais, pav. Šv. Stepono, Šv. Jurgio, Šv. Mikalojaus, Šv. Antano ir kt. Senų ikonostanų, freskų, ikonų yra daugybė, ypač žinoma savo senoviškumu XI amž. Šv. Panos Marijos. Vėlų vakarą aš pakliuvau į Šv. Antano bažnyčią (XIV amž.), daviau prižiūrinčiai moterėlei kelias drachmas. Koks buvo jos džiaugsmas, ir ji nusipirko žvakių mylimai bažnytėlei papuošti: Taip fantastiškai, mistiškai atrodė senoviška bažnyčia žibančiomis žvakėmis, senoviškomis freskomis ir paveikslais.

Saloniki mieste taip pat randame visą eilę gražiausių bizantiškame stiliuje pastatytų bažnyčių; pav. Šv. Sofijos ir kt. Turkai jas savo laiku pavertė mečetėmis, o graikai 1912 m., užėmę Saloniki miestą ant jų kupolų vėl uždėjo kryžius, mėnulį nuėmė, o jų viduje esančios turkų užteptos mozaikos vėl buvo atidengtos.

Prie bizantiško stiliaus bažnyčių reikia paminėti ir bazilikos pavidalo bažnyčias, kurias dažnai matome kaimuose ir miesteliuose. Jos neturi kupolo: atskirai stovi varpinyčia, o ilga kolonų eilė primena klasiško perijodo statybą.

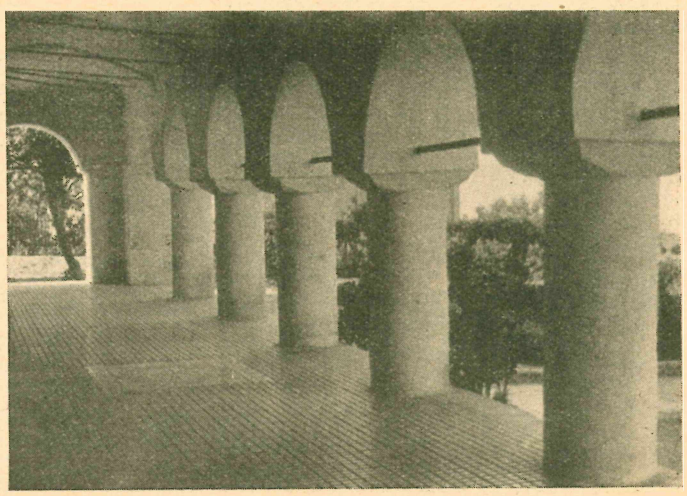

VIENUOLYNAS

Šv. Laurencijos kiemas

ATĖNŲ UNIVERSITETAS

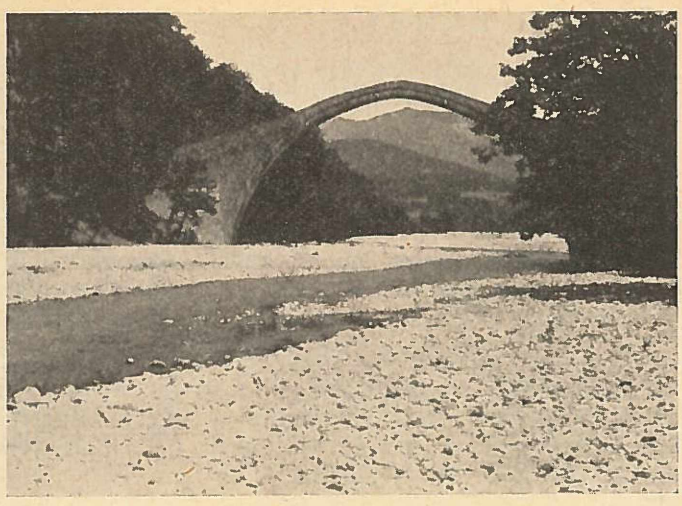

SENOVIŠKAS TILTAS PER MEYDOVOS UPĘ

TURKIŠKOJI GRAIKIJA

Graikiją užkariauti turkai pradėjo 1456 mt. ir tik 1832 m. sena Graikija tapo vėl nepriklausoma karalyste, prie kurios 1881 m. buvo prijungta Tesalija, o balkanų karui pasibaigus, buvo prijungtas dar Epiras, Makedonija, Trakija ir Kretos sala. Toks ilgas turkų viešpatavimas nepasiliko be pėdsakų. Ypač jų daug yra Naujosios Graikijos dalyse — Makedonijoje, Epire ir Trakijoje, bet iš kitos pusės Turkų įtakos žymės gan sumažėjo, nes po Lozanos sutarties turkai buvo ištremti iš viso krašto, išskiriant Trakiją, o po to buvo uždarytos mečetės, kurių dabar Graikijoje nebematyti, išskyrus vieną kitą užsilikusią. Bet iš turkų laikų dar turime visą eilę kitų architektūros liekanų. Pirmiausia tenka paminėti senoviškus kvartalus, taip gerai užsilikusius Makedonijos miestuose, pav. Salonikuos, Kartorijoj ir k.: Siauros gatvelės, namai su balkonais ir iškyšuliais, kartais gatvelės arba laiptų takas yra apskliaustas: namai su dideliais langais, baltai nudažytais namų iškyšuliais, kuriuose turkų laikais buvo haremai, dar kartais turi charakteringas medines grotas. Sunku pasakyti, ar šie namai yra turkiškos kilmės, arba bendrai balkanų tipo, nes mes matome juos visuose ankščiau turkų valdomuose kraštuose. Jų yra Jugoslavijoje ir Bulgarijoj, gal būt turkai perėmė šių namų tipą iš dar ankstyvesnių tų kraštų valdovų bizantiečių. Bet iš dalies tie vaizdingi namai nyksta; vietoje siaurų gatvelių Saloniki mieste pravesta plačios gatvės, apstatytos dideliais 5—6 aukštų namais. Prie ežero kranto, Kastorijos mieste, vis daugiau atsiranda moderniškų europietiškų iš plytų pastatytų vilų, nyksta senoviškumas, tų miestų gražumas ir vaizdingumas, nyksta ir jų ypatybė. Europa vis daugiau atsiranda moderniškų europietiškų, iš plyriauta Atėnai, Sparta ir visi t. v. senoviškosios Graikijos miestai, gavusieji savo nepriklausomybę 19 amžiaus pradžioje.

Iš turkų, o gal būt ir iš bizantiečių laikų užsiliko dar ir senoviški tiltai. Daug valandų keliaunininkas keliauja asilais Pinduso kalnuose, pagaliau prieš jį atsiskleidžia miškas ir apačioje matyti upės slėnis, kelias nusileidžia žemyn ir pereina upę tiltu. Tiltas pavidalę aukšto stačio skliauto padarytas iš akmenų be geležies ir betono; per jį eina kelias aukštyn ir nusileidžia antroje upės pusėje. Šie tiltai yra didesnio negu dabar susisiekimo liūdytojai, jie yra užsilikę iš senovės laikų. Per Pinduso kalnus kadaise ėjo didelis

SAMARINO BAZILIKA